

TOPIARIUS 1

Studia Krajobrazowe

WYDAWCA:

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu
ul. Ćwiklińskiej 1A, 35-601 Rzeszów
serwis internetowy czasopisma: www.topiarius.ur.edu.pl

REDAKTORZY TOMU:

dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, dr Piotr Kołodziejczyk

WSPÓŁPRACA REDAKCYJNA:

dr inż. arch. kraj. Agata Gajdek
dr inż. arch. Anna Sołtysik

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Böhm
prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kałużczka
dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski
dr hab. inż. arch. Mykoła Bewz
dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

RECENZENCI TOMU:

dr hab. inż. arch. Dominika Kuśnierz-Krupa
dr hab. Klaudia Stala
dr inż. Michał Wasilewski
dr inż. Tomasz Olbrycht

KOREKTA:

dr Piotr Kołodziejczyk

TŁUMACZENIA STRESZCZEŃ:

autorzy tekstów

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

Wydawnictwo Profil-Archeo

Czasopismo *TOPIARIUS: Studia krajobrazowe* to recenzowane czasopismo naukowe, którego podstawową wersją jest wersja papierowa.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka, ani żaden jej fragment, nie mogą być drukowane ani reprodukowane bez pisemnej zgody wydawcy.

All rights reserved. No part of this book may be printed or reproduced without permission in writing from the publisher.

ISSN 2449-9595

WYDAWCA WYKONAWCZY:

Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna PROFIL-ARCHEO
ul. Jurajska 23, 32-087 Pękwowice k/Krakowa
tel. (12) 665-10-11; 600-853-614
profil@pracowniaprofil.pl
www.pracowniaprofil.pl

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu

TOPIARIUS 1

Studia Krajobrazowe

Rzeszów 2015

SPIS TREŚCI

Od redakcji	7
ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU	
Agata Gajdek Rekonstrukcja ogrodu kwiatowego w Kromierzyżu (Czechy) - kulturowe, edukacyjne i turystyczne znaczenie ogrodów zabytkowych	11
Agnieszka Wójcik Widoki zapożyczone w zabytkowych ogrodach rezydencjonalnych – problematyka ochrony	25
Piotr Patoczka Stara i nowa drewniana zagroda w Rzeszowie	35
Anna Sołtysik Stanisław Niemczyk – (od)twórca architektury	49
WOKÓŁ KRAJOBRAZU	
Jacek Karmowski Krajobraz osadniczy z okresu pre- i wczesnodynastycznego na terenie Egiptu	63
Bartłomiej Michał Żukowski Krajobraz symetryzujący w przestrzeni malarskiej – inspiracje i założenia procesu twórczego	75
Jarosław Łyczak Krajobraz kulturowy starego Podgórza (Kraków)	85
RECENZJE	
Katarzyna Kołodziejczyk Art & Place: Site Specific Art of the Americas	107
VARIA	
Piotr Kołodziejczyk Projekt LAS – Landscape Analysis and Surveys. Propozycja meta-projek- tu badawczo-dydaktycznego	113

LAS: LANDSCAPE ANALYSIS AND SURVEYS.

PROPOZYCJA META-PROJEKTU

BADAWCZO-DYDAKTYCZNEGO

LAS PROJECT (LANDSCAPE ANALYSIS AND SURVEYS).

THE PROPOSAL OF NEW META-PROJECT
ON LANDSCAPE RESEARCH AND DIDACTICS

Piotr Kołodziejczyk

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii

pkolodzi@uj.edu.pl

Multi-dyscyplinarne badania krajobrazowe dają niepowtarzalną okazję do śledzenia zmian środowiskowych oraz kulturowych i przybliżają nas do zrozumienia drogi jaką przebył człowiek na przestrzeni tysięcy lat swojego funkcjonowania na powierzchni Ziemi. W krajobrazie zawsze bowiem widoczna jest jego kulturowa „wielowarstwowość”, która czyni z niego rodzaj palimpsestu. Ponieważ analizy obejmujące w swej istocie szereg aspektów krajobrazu i perspektyw badawczych stają się coraz bardziej popularne, proponujemy zainicjowanie interdyscyplinarnego projektu skupiającego fachowców i wiedzę różnych dyscyplin naukowych, pozwalającego na zintegrowanie ich wysiłków i dzielenie się informacjami na temat roli krajobrazu w życiu człowieka oraz metod jego badań i ochrony.

Słowa kluczowe: krajobraz, studia krajobrazowe, projekt badawczy, badania interdyscyplinarne

Multidisciplinary landscape studies create a unique opportunity to trace cultural and environmental transformations and move us closer to understanding the distance that humanity have covered for the hundreds thousands years of its development. This is because the cultural “multi-layer structure” is an inherent feature of landscape, making it a kind of a palimpsest. During last years analysis dealing with many aspects of the landscape and its research perspectives are becoming more and more popular, we would like to initiate an interdisciplinary project which will bring together efforts of experts and knowledge of various disciplines, and will allow us to integrate and share results of their analysis on the role of landscape in human life as well as will develop methods of its research and protection.

Keywords: landscape studies, research project, interdisciplinary research, meta-project.

*„Krajobraz jest dziełem umysłu.
Jego sceneria jest zbudowana
w równym stopniu
z warstw pamięci jak i z warstw skał”*
Simon Schama

Projekt badawczy *LAS: Landscape Analysis and Surveys* został zainicjowany na Uniwersytecie Jagiellońskim w 2015 roku. Jego głównym celem jest stworzenie meta-platformy umożliwiającej wymianę poglądów i informacji wszystkim badaczom zajmującym się, lub choćby dotykającym, w swojej pracy różnych aspektów związanych z szeroko pojmowanym krajobrazem. Problematyka ta jest tak samo ważna jak i trudna do interdyscyplinarnego rozważania, ze względu na różnice definicyjne i wynikające z nich różnice w metodach opisu, badań i interpretacji zjawisk krajobrazowych. Istnieje zatem silna potrzeba stworzenia przestrzeni dyskusji i wymiany wyników badań pozywająca na ich porównywanie i uzupełnianie, we współpracy z fachowcami często odległych od siebie specjalności. Taka baza pojęciowa i informacyjna o zasięgu międzynarodowym ma szansę powstać w wyniku zainicjowanego projektu. Jej praktyczny wymiar to zarówno wydarzenia o charakterze kontaktów bezpośrednich przy okazji planowanych konferencji, sympozjów czy warsztatów jak i wymiana doświadczeń poprzez publikacje oraz serwis internetowy dedykowany projektowi.

Dlaczego meta-projekt?

Badania krajobrazowe dają niepowtarzalną okazję do śledzenia zmian przyrodniczych i kulturowych, które miały miejsce na powierzchni Ziemi od czasów prehistorycznych. Ten sposób obserwowania krajobrazu, wraz z jego nierozłącznymi elementami będącymi dziełem zarówno natury jak i człowieka, przybliży nas do zrozumienia drogi jaką przebył człowiek na przestrzeni tysięcy lat. Kulturowa „wielowarstwowość”, która czyni z krajobrazu rodzaj palimpsestu daje nam możliwość odnalezienia w nim, czasem ledwie dostrzegalnych, śladów poszczególnych okresów i wydarzeń. Stawia jednocześnie przed nami trudne zadanie jego ochrony, której aspekt przyrodniczy i antropogeniczny powinny być postrzegane łącznie i w taki powiązany sposób uwzględniane we wszelkich programach i działaniach ochronnych czy badawczych. Wielopłaszczyznowe postrzeganie przestrzeni krajobrazowej powoduje, że dostrzegamy jej wpływ na nasze funkcjonowanie widoczny m.in. w następujących zjawiskach:

- Krajobraz implikuje rodzaje infrastruktury i stanowi system bazowy dla osadnictwa i wszystkich aktywności społecznych,
- Krajobraz stanowi zapis aktywności skorupy ziemskiej i zmian zachodzących w wyglądzie powierzchni Ziemi,
- Krajobraz zawiera w sobie zapis zmian osadniczych, ekonomicznych, religijnych, społecznych i politycznych,
- Krajobraz stanowi kontekst dla ludzi w nim mieszkających i kształtuje ich percepcję, mentalność i sposób funkcjonowania,
- Krajobraz opisuje różnice pomiędzy przestrzeniami zamieszkanymi przez ludzi i buduje ich lokalną tożsamość.

Kluczowym celem merytorycznym projektu musi być zatem teoretyczna i praktyczna analiza przestrzeni krajobrazowych oraz ich poszczególnych elementów w różnych częściach świata oraz identyfikacja

cja i interpretacja kontekstów, powiązań, morfologii i układu pozostałości materialnych, a także zjawisk o charakterze niematerialnym pozostawiających jednak ślad w krajobrazie, celem pełniejszego wyjaśnienia ludzkich zachowań i procesów kulturowych, zarówno w odległej przeszłości człowieka jak i w czasach nam bliższych.

Istotną cechą projektu ma być, w zamierzeniu autorów, komplementarne podejście badawcze, integrujące warsztaty nauk humanistycznych, przyrodniczych i ścisłych a także nauk o sztuce i nauk technicznych. Ten sposób działania stwarza niepowtarzalną szansę integracji różnych nurtów badawczych, mających na celu poznanie interakcji „człowiek - środowisko” oraz roli jaką odgrywa człowiek w krajobrazie i roli krajobrazu w kształtowaniu się wzorców i mechanizmów kulturowych. Wzajemne oddziaływanie i relacje miały wszak wiele różnych odcieni i motywacji, wpływając wieloaspektowo na funkcjonowanie człowieka i formowanie się obecnego stanu kultury i środowiska.

Dzięki takiemu szerokiemu ujęciu problematyki krajobrazowej możliwe będzie uzyskiwanie odpowiedzi na szczegółowe pytania m.in. takie jak :

- Jak wygląda badany teren dziś a jak wyglądał w przeszłości?
- Jaka role w obrazie przestrzeni odgrywają relikty archeologiczne, historyczne, religijne itd.?
- Jakie były funkcje i wzajemne relacje obiektów, których relikty obserwujemy reliktyw?
- Jak krajobraz wpływał i wpływa na życie i kulturę materialną ludzi?
- Jak krajobraz kształtuje przeżycia, odczuwanie świata oraz wierzenia i jak odbija się w religiach?
- Jak krajobraz wpływał na sposób kontaktu pomiędzy ludźmi i wymiany przedmiotów i idei?
- Jak krajobraz budował tożsamość ludzi i specyfikę ich obecności w danym rejonie?
- Jak człowiek wpływał na krajobraz, przekształcał go, co determinowało te zmiany?
- Jak krajobraz budował estetykę i percepcję ludzi?
- Jakie miejsce powinien zajmować krajobraz w opisie danej jednostki kulturowej?
- Jak krajobraz znalazł odbicie w języku i relacjach międzyludzkich?
- Jak chronić krajobraz i jego elementy nie hamując rozwoju i niezbędnych dla człowieka zmian?

Zarys metodologicznych ram projektu

Projekt będzie stopniowo obejmował coraz większy zasób działań i metod badawczych stwarzających możliwość jak najpełniejszej analizy krajobrazu, we wszystkich jego aspektach. Do najważniejszych, uwzględnianych w badaniach krajobrazowych, kompleksów metodologicznych należą:

- **Metody genetyczne**, które odnoszą się do chronologii poszczególnych elementów antropogenicznych istniejących w analizowanym krajobrazie. Zastosowanie tych metod pozwala na oddzielenie form o różnej czasowej proveniencji, opisanie poszczególnych elementów przetrwałych oraz reliktyw krajobrazowych, także tych które nie są bezpośrednio powiązane z aktualnym stanem fragmentu przestrzeni.
- **Metody metamorficzne**, które skupiają się na działaniach przekrojowych, polegających m.in. na opracowywaniu studiów przeobrażeń, które mają miejsce na naszych oczach w konkretnym fragmencie powierzchni Ziemi, a także uwzględniające obserwację przeobrażeń widocznych w procesie dziejowym, także w bardziej lub mniej odległej przeszłości człowieka.
- **Metody ewolucyjne**, które pozwalają na systematyczne badanie, znacznie rozciągniętego w czasie, procesu przystosowywania się człowieka do warunków przyrodniczych. Obejmu-

ją okres od czasów przedhistorycznych do czasów nam współczesnych. Podstawę tej grupy metod stanowi ewolucjonistyczne założenie, że **dzisiejsze elementy kulturowe mają charakter przejściowy**. Stanowią zatem jedynie pewien etap w przekształcaniu przez człowieka środowiska, stając się **nieustannie elementem procesu o charakterze ciągłym**. Sytuacja ta zmusza nas do konkluzji, że na konkretnym podłożu środowiskowym, w określonym przedziale czasowym, dostrzegamy rozwój charakterystycznych zjawisk kulturowych. Metody z tej grupy mogą pozwolić więc na odtworzenie poszczególnych faz działalności człowieka i umożliwić wyznaczanie charakterystycznych, dla każdej z tych faz, rodzajów zmian krajobrazu np. w formie tzw. odcisków ekologicznych.

- **Metody kognitywne**, które operują często trudnym do zdefiniowania i dyskusyjnym wachlarzem analiz poznawczych, dotyczących wrażeń i percepcji, odbioru i behawioralnego śladu, kształtującego się w wyniku wzajemnych oddziaływań człowieka i środowiska, czytelnego zarówno w samym krajobrazie jak i w estetyce, percepcji, zjawiskach lingwistycznych, artystycznych, zjawiskach religijnych, społecznych itd.

W ramach poszczególnych, wymienionych powyżej kompleksów metodologicznych mieścić się będą szczegółowe działania, metody badawcze i analityczne, do których należą m.in.

- analizy i dyskusje teoretyczne z zakresu archeologii krajobrazu, krajobrazu kulturowego i innych badań krajobrazowych
- badania z zakresu geomorfologii i hydrografii
- badania z zakresu palinologii, paleobotaniki i dendrologii
- badania z zakresu paleozoologii i archeozoologii
- analizy topograficzne, fotogrametryczne i badania prospekcyjne (fotografia lotnicza, geofizyka itd.)
- analizy przestrzenne np. osadnictwa
- analizy przestrzeni sakralnej
- analizy przestrzeni władzy
- analizy przestrzeni funeralnej
- metody analizy zabytków (petrografia, badania fizyko-chemiczne i izotopowe)
- badania z zakresu tzw. archeologii molekularnej – analizy fenotypu ludzi, zwierząt, roślin i drobnoustrojów zamieszkujących dany teren, a także o pokrewieństwie lub nękających je chorobach
- analizy architektoniczne obiektów i relikwów np. z zakresu architektury *militaris*
- analizy i działania z zakresu nauk o sztuce i aktywności artystycznych
- analizy z zakresu psychologii, psychologii społecznej, socjologii i filozofii np. analizy prosemiczne
- analizy etnograficzne i antropologiczne
- badania z zakresu lingwistyki
- analizy z zakresu geografii humanistycznej, antropogeografii, geografii kultury i regionów, psychokartografii itd.
- działania integrujące, poświęcone ochronie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz *public engagement*

Projekt *LAS: Landscape Analysis and Surveys* ma charakter otwarty i jest skierowany do wszystkich badaczy uwzględniających w swojej pracy zjawiska krajobrazowe. Pierwszą **ważną okazją do podsumo-**

wania inicjalnego okresu działania projektu będzie organizowane w Krakowie w czerwcu 2016 roku międzynarodowe spotkanie Cracow Landscape Conference (CLC2016), które stanie się także początkiem serii konferencji oscylujących wokół problematyki badań i ochrony krajobrazu.

serwis internetowy projektu: www.lasproject.org

serwis internetowy CLC2016: www.clc.edu.pl